

Een bewerking van een essay uit een bundel die in 2005 tot stand kwam door dat aan een vijftiental auteurs gevraagd werd op grond van een aan je voorgelegde tekst (in mijn geval uit Prof. dr Heering's, Geloof en openbaring) een beschouwing te geven. De bundel heette Tegendraads, vrijzinnige stemmen op het kruispunt van denken en geloven. Het boekje verscheen onder redactie van vier Leidse theologen.

EVANGELIE, GEZAG EN AUTONOMIE

Een tweespraak tussen gevoel en verstand

But in ancient Times Masons were charg'd in every Country or Nation, to be of that Religion of that Country or Nation, whatever it was, yet 't is now thought more expedient only to oblige them to that Religion in wick all Men agree, leaving their particular opinions to themselves... JAMES ANDERSON, The charges of a free-mason, Londen 1723.

Mij werd gevraagd een reactie te geven op stukje uit Heering's *Geloof en Openbaring* (De derde paragraaf van het derde Hoofdstuk van deel 2 van zijn boek). Die passage geeft het hele probleem van mijn reactie op dit werk weer: 'Het Evangelie [...] heeft voor ons volstrekt gezag'. Ik weet al lang niet meer wat het gezag in godsdienstige zaken was in mijn katholieke jeugdijaren, inmiddels veel meer dan een halve eeuw geleden. Over mijnrebellie tegen het al even katholieke gezag op het gymnasium herinner ik me, pijnlijkbewust, meer, maar het was de gefrustreerde opstand van een puber.

Gezaghebbende leermeesters

Gezag: ik studeerde kort voor het ominieuze jaar 1968 af. Gezag hadden mijn leermeesters, de minzame paleograaf Lieftinck, de degelijke ouderwetse filosoof en priester Sassen. Jawel en er was ook Heering, maar niet voor de jonge student die probeerde zich van zijn katholieke jeugd te ontdoen en voorlopig geen boodschap had aan theologie.

Het gezag van mijn vader moest ik missen omdat hij overleed op het moment dat ik het misschien wel weer aanvaard zou hebben, toen ik net nog geen 21 werd. Ik heb het Mark Twain nooit na mogen zeggen: 'It is a wise child that knows its own father, and an unusual one that unreservedly approves of him. (*More Maxims of Mark*, Johnson, 1927). In elk geval hebben gezag en autonomie iets bijzonders als krachten in ieders persoonlijke ontwikkeling. Intussen hebben de meeste 'revolutionairen van 1968 gezag en een aantrekkelijk inkomen. Wellicht krijgt men eerst gezag door het te aanvaarden, of meer nog door het op te geven.

Ik herlees die paar bladzijden van Heering nu voor de zoveelste maal. Ze staan ver van me af. Ze roepen ook iets op van een heel stil en provinciaal en beschut Rapenburg, waar ik me zo veilig en gelukkig voelde, bijna negentiende eeuw. Een bijna Kantiaanse irenische wereld. Ik denk vervolgens -waarom- aan de man die jaren later me minstens tien jaar in zijn ban hield, Robert Burns. Een rebel in een tijd dat dat niet zo makkelijk en veilig was. Toen hij begon te beseffen dat hij in Engeland of Schotland noch vrijheid, noch de gelijkheid, noch de broederschap zou vinden die als een lentewind overwoei uit Frankrijk, constateerde hij: 'I could not bite, but I could still bark'. Een mens moet dan trouwens ook nog de goede boom vinden als hij zonodig ergens tegenop moet blaffen.

In een al veel eerder geschreven bijtende satire had hij zijn mening over gezag in religieuze zaken al eens uiteengezet. Het is merkwaardig dat hij botste met een Schotse dominee, die nota bene in Leiden had gestudeerd. Zijn conflict met het *decretum horribile* legde hij neer in het avondgebed van een kerkbestuurder van bedenkelijk allooi. Die gaat in zijn verdwazing zo ver dat hij op Gods stoel gaat zitten, uitverkoren als hij zich waant:

*Maar ik ben hier zo uitverkoren,
Vol van Uw Genade als Uw Engelenkoren.
Ik een zuil mag Uw tempel toebehoren
Sterk als een rots
Een voorbeeld als niemand tevoren,
Uw kind en trots.*

En uiteindelijk smeekt deze ongetwijfeld gezagsgetrouwe steunpilaar van de kerkenraad God om de gebeden van zijn vijanden niet te verhoren en hen met rampspoeden te overladen.

Gezag en geloof

De paradox van leergezag en individueel geloof is, dat de een niet zonder de ander kan bestaan. Het gaat wellicht niet om autonomie, maar wel om het individu. Om individuen met elk een hoogstpersoonlijk geweten waarvan Heering terecht zegt dat het *samen*-weten is, immers het voorvoegsel *ge* betekent 'samen'). Als er een democratie van de geest bestaat, bestaat deze ondanks haar tijden van crisis bij de gratie van de oppositie, nee bij en door de genade van het gesprek in wederzijds respect, ook als de ander zegt: hier sta ik, ik kan niet anders. Als het maar niet zover komt dat dan de gemeente het gezag wordt, denk ik met klamme handen. Een soort Oost Duitsland van vóór de gevallen muur doemt dan op. Nog verschrikkelijker, de tirannie der guru's, evangelisten en wat meer.

Raken aan of er de hand opleggen

Stel nu da ook het Evangelie een *Ding an sich* is, onkenbaar en alleen kenbaar ondanks onze beperkingen. Is er dan een heiligmakende, een unieke *alleen* heiligmakende methode die meer gelijk heeft dan andere? Zijn er geleerden die meer weten dan anderen, misschien wel, maar daarmee hebben ze niet perse méér gelijk. Zijn er die wellicht meer begrijpen dan wie slecht voorzichtig en aarzelend proberen te duiden. Zegt Cusanus niet dat men de hoogste en laatste waarheid en grond der dingen alleen maar beroeren (*atingere*) kan, *comprehendere* lijkt dan zoveel op zich toe-eigenen er de hand opleggen, bezitten. Daarvoor is de waarheid hoogst ongeschikt, immers we weten allemaal dat we de wijsheid zelfs niet in pacht hebben en de waarheid niet in bezit hebben. .

Vergrotende trap

Zijn er heiligen, die heiliger zijn dan anderen, nog heiliger dan *Heilige Willem van Burns*? Natuurlijk in de arena van de wereld zijn er mensen die vergrotende en overtreffende adjectieven toekomen. Het zijn overigens alleen maar bijvoeglijke naamwoorden, niet de essentie. Heering schijnt er uit te kunnen komen: de openbaring en de verlossing hangen niet van menselijk handelen, kennen of willekeur af. Of wij die openbaring willen begrijpen hangt van die openbaring af. Ik parafraseer gevaarlijk: we hebben die openbaring niet begrepen, ze heeft ons gegrepen. Zoals het licht dat niet door de duisternis wordt begrepen. 'Natuurlijk is Christus de norm, maar ons eigen geloofsoordeel bepaald wat Zijn norm voor ons inhoudt'.

Al weet ik niet precies wat geloofsoordeel is, het is een oordeel en zal dus aan de eisen die men daaraan stelt van, laat ons die hier gemakshalve recht en redelijkheid noemen, moeten voldoen. Het zal meer nog aan het geweten moeten voldoen, consciëntie, gedeeld en hoogstpersoonlijk weten tegelijk. Als Heering van geloofsoordeel spreekt duidt hij een methodiek aan die aan de aard van het evangelie in zijn ogen recht doet. Het evangelie is voor hem immers geen tekst die gelijk staat met elke willekeurige andere desnoods literaire of fictionele tekst, waarbij lezers hun autonomie als onderzoekers blijven opeisen. Ondanks alle disputen die tekstinterpretatie oproept, heeft de rede daar een wetenschappelijke machinerie ontwikkeld, zijn er regels die de eigenzinnigheid van de interpretatoren aan banden leggen. Maar er is een zekere objectiviteit en ook die voert tot gezamenlijk aanvaarde kennis.

Er gaat altijd weer een schok door de gemoederen als een geleerde, of dat nu Spinoza is of Kuitert, de Bijbel een gewone tekst is die domweg 'gewoon' gelezen en geïnterpreteerd moet worden. Het is immers een openbaring, een gouden boek dat uit de hemel is gevallen. Misschien ligt de autonomie van de gelovige lezer wel daarin dat hij zelf besluit dat het evangelie wel of niet een gewone tekst is. Die keuze maakt de gelovige kennelijk niet alleen, hij maakt een keuze die hem tot een gemeenschap doet behoren. Samen weten: dus eigen mening als second opinion beschouwen, prioriteit geven aan die van de ander en er na geluisterd te hebben wel of niet er aan vasthouden zonder die ander te verketteren of je zelf te verloochenen. Gegrepen worden door wat de ander, de gemeente, de loge, de kerk, de theologie, de wetenschap het je voorhouden. Jezelf worden of blijven.

Gezag etymologisch: 'samen-gezien hebben', er zijn genootschappen waar dat kan!